

DLA doktori értekezés tézisei

Gyórfi Laura Ditta

**Zongorajáték – játék a zongorával.
Terényi Ede *Piano Playing* című sorozata**

Témavezető: Balassa Sándor

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

**28. számú művészet- és művelődés-
történeti tudományok besorolású
doktori iskola**

Budapest

2009

I. A kutatás előzményei

Terényi Ede zeneszerző, muzikológus, egyetemi tanár 1935-ben született Marosvásárhelyen. Alkotói tevékenysége – ha művei népszerűségnek örvendenek is Erdélyben és Romániában – Magyarországon csak szűkebb körben ismert, bár több kompozíciójának bemutatója is az anyaországhoz kötődik.

A disszertációm tárgyát képező *Piano Playing* (1973-2006) sorozat Terényi pedagógiai célzattal írt zongoradarabjainak gyűjteménye. A sorozatról mostanáig tulajdonképpen egyetlen, a dolgozatom címének ötletét is adó publikáció jelent meg „Zongorajáték – játék a zongorával. (Gondolatok a VII. és VIII. füzet darabjairól.)” címmel (In: Benkő András (szerk.): Zenetudományi írások. (Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1986)), amelyben a zeneszerző az akkor még 12 kötetesre tervezett sorozatból az elsőként elkészült két füzetet ismerteti. Ezek az összkiadásban megjelent sorozat V-VI. füzeteinek felelnek meg. A szerzői önelemzés csak a legkorábbi, 1973-75 között elkészült darabokat tárgyalja, mégpedig azokat, amelyek a komponista zenografika által meghatározott korszakában készültek. A cikkből világosan kiderül Terényi zongoratanítási alapkonceptiója, amely szerint a hangszerjáték technikai és előadási eszközeinek elsajátítása párhuzamosan kell haladjon a kreativitás-fejlesztéssel.

Gabriela Coca, kolozsvári muzikológus és a Terényi-művek avatott ismerője, a bukaresti *Muzica* folyóirat 1997-es évfolyamának 3. és 4. számában megjelent két román nyelvű cikkében („Ede Terényi. Retrospectiva a cincii decenii de creație (I)”. *Revista Muzica*. 1997/3 és Uő: „Ede Terényi. Retrospectiva a cincii decenii de creație (II)”. *Revista Muzica*. 1997/4) Terényi Ede ötven éves alkotói munkásságának keresztmetszetét tárja elénk; írásában több lényeges információt is találunk a *Piano Playing*

sorozatról – főként a szerző szavait idéző részekben –, azonban a szűk keret természetesen nem tette lehetővé az egyes darabok részletes elemzését.

Először Terényi Ede írásait, mégpedig a *Zene marad a zene?* (Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1978) címmel megjelent esszékötetét ismertem meg, később ennek hatására kezdtem el zenéje iránt érdeklődni. Zongoristaként leginkább a zongoradarabok vizsgálatát éreztem kézenfekvőnek. Ezért választottam a szerzői összkiadásból a szóló zongoradarabokat és egy kézzongorás művet tartalmazó, tehát a kizárólag ennek a hangszernek szentelt *Piano Music* című kötetet. Végül terjedelmi okokból és azért, mert sokszínűsége ellenére mégis egy egységet képez, a *Piano Playing* sorozat bemutatására szűkítettem dolgozatom témáját, és ennek segítségével próbáltam betekintést nyújtani Terényi Ede zeneszerzői világába, remélve, hogy a darabok pedagógiai alkalmazhatóságát is felmutathatom.

II. Források

Az elsődleges forrás, amelyre támaszkodtam, a szerzői összkiadás 2006-ban megjelent *Piano Music* kötete (Kolozsvár: Grafycolor, 2006). Ezen kívül Terényi Ede rendelkezésemre bocsátotta a VI. füzet egy korábbi változatát, a IV. füzet kéziratos tisztázataát, valamint az V-VI. füzetek egyes darabjaihoz fűzött magyarázatokat. Ez utóbbiak a hetvenes-nyolcvanas években a még kevésbé ismert, újabb, 20. századi notációt voltak hivatottak értelmezni, tehát főként jelmagyarázatként szolgáltak; emellett általában egyetlen frappáns mondatba tömörítve foglalták össze az adott darabot létrehozó zeneszerzői ötletet.

A kottákon kívül kevés forrás áll a kutató rendelkezésére. Ezek közül a legfontosabb Terényi Ede már említett írása. A zeneszerző alkotói periódusainak felvázolásában és zenei világképének közelebbi megismerésében Gabriela Cocának a szintén már említett publikációi nyújtottak segítséget.

Több 20. századi zeneszerző esetében az önkifejezés eszköze – a zene művelésén és megkomponálásán túl – a zenei gondolatok leírása, illetve az azokról való beszélgetés. Terényi Ede esetében a *Paramuzikológia* (Kolozsvár: szerzői kiadás, 2001), *Zene – tegnap, ma, holnap* (Kolozsvár: Stúdium Könyvkiadó, 2004), *Zene – költői világ* (Kolozsvár: Grafycolor, 2008) kötetekben megjelent írásai tulajdonképpen a társművészetek és a kortársak vonatkozásában megfogalmazott cikkek, amelyek közvetetten ugyan, de némi rálátást nyújtanak művészi önmeghatározására. Tekintve azonban a források csekély számát, még inkább felértékelődik az a tény, hogy 2005-2007 között több alkalommal is lehetőség nyílt a szerzővel való személyes találkozásra és konzultációra. Beszélgetéseinkre többször is hivatkozom a disszertációban.

III. Módszer

Tekintettel arra, hogy Terényi Ede neve Magyarországon kevésbé ismert, indokolt volt a Bevezető után a zeneszerző életrajzának, illetve alkotói periódusainak rövid ismertetése.

A sorozat címe a disszertációban az összkiadás angol változatával szerepel. A darbcímek esetében szintén az összkiadásban közölt formát alkalmaztam, mindvégig feltüntetve a füzet számát és a darabnak füzetben belüli helyét (az előbbi római, az utóbbit arab szám jelöli: pl. I/2). A címek teljes listája a Függelékben található.

A disszertáció első fejezetében a darabok kiindulópontjául szolgáló stílus-modellek zenetörténeti korok szerinti rendszerezésére tettem kísérletet. A következő fejezet a *Piano Playing* legjellemzőbb pedagógiai indíttatású és zeneszerzés-technikai eszközeit mutatja be. Sok darabnak több változata is van: az első mindig az alapelemeket bemutató „model”(modell); ezt követi a hozzá tartozó egy, két, olykor három „resolution” (megoldás), amelyek a vázlatos modellek kidolgozott variánsai.

Az elemzéseket kottapéldákkal illusztráltam. A rövid, pár ütemes kottapéldák a főszövegbe illesztve, az egész oldalasak a Függelékben találhatóak. A főszövegben a kottapéldák alatti képaláírásban az ütemszám több esetben ütemvonallal elválasztott zenei egységet jelöl.

IV. Eredmények

A *Piano Playing* sorozat valódi jelentősége abban áll, hogy a zongoratechnikai problémákkal szemben vagy azokkal párhuzamosan, erőteljesen hangsúlyozza a tanulók zeneszerzésbe való bevezetését is. Ez a komponálásra ösztönző és azt egyben elemző tanulmányjellege jelenti a sorozat legfontosabb újítását. A hangszer-pedagógia rendszerint csak utal a művek mögött álló kompozíciós problémákra, mivel természetesen a hangszerjáték problémáinak ad nagyobb teret. Az elemzésre szánt kötet anyaga, a *Piano Playing* hat füzetével megpróbál egyensúlyt teremteni a két világ: a hangszerjáték és a zeneszerzés-játék között. Minden darab egy talány és mindegyiket más kulcs nyitja. Ebben nyújtanak segítséget a szerző által felkínált megoldások. Úgy ítélem meg, hogy az ilyen módon javasolt – és a tanulók számára elérhető – zeneszerzési feladatok megoldása jelentős mértékben kiszélesíti a hangszer-tanulás távlatait.

Terényi számos forrásból merít. Érdeklődéssel fordul a régi korok zenéje felé, ugyanakkor a kortárs irányzatokat is naprakészen követi. A dolgozat első fejezete a zeneszerző világra jelentős mértékben ható stílusmodellekről ad átfogó körképet áttekintve a zeneszerző sajátos ars poeticáját formáló zenetörténeti korok műfajait és kompozíciós technikáit. A második fejezet az ezt gyakorlatba is átültető *Piano Playing* zongoratechnikai és előadási eszközeiből emeli ki a legjellemzőbbeket. Bemutatásra kerül a modellek és a megoldások szerepe az improvizációban. Továbbá megkíséreltem rávilágítani arra, hogyan határozza meg a kreativitás fejlesztésére irányuló cél a darabok ritmikai, dallami, harmóniai és formai sajátosságait.

A *Piano Playing* sorozatban sok nyitott szerkezetű darab található. Továbbgondolva a szerzői szándékot, előadásról előadásra változtatják formájukat és minden más paraméterüket, tehát élő folyamattá válnak.

A *Piano Playing* sorozat egyik jellegzetessége, hogy a kottakép sok esetben a darabok címének vizuális megjelenítése: így válik a zene képzőművészetté és a rajz zenévé. Modelljei és az általa javasolt megoldások olykor a meglepetés erejével hatnak, de – megélve és továbbgondolva a nagy mesterek újításait – a zenészt is játékra, improvizációra és alkotásra ösztönzik. Zeneszerző és előadó közös életrehívója egy-egy darabnak – a korábbi alkotókhöz képest még hangsúlyosabban szembesülünk ezzel a rejtett gondolattal.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

Pedagógiai munkámban felhasználtam a *Piano Playing* sorozat azon darabjait, amelyek zeneiskolai szinten megközelíthetőnek találtam: Sárady Gergely (3.o.) tanítványom az I. füzetből a *Gisz-gesz-g minuetto*-t (I/7) és a *Stalagmite* (I/11) címűt tanulta, Simor Dávid (6.o.) szintén az első füzetből az *À la Haydn*t (I/1) a *Népdalost* (I/2) és a *Sirálytáncot* (I/9), az V.-ből a *Scherzo interrotto*-t (V/3).

Növendékeim több alkalommal hangversenyen is előadták műveit. Pl. Simor Dávid a gödöllői *Zongoristák találkozásán* 2008.10.04-én (*Sirálytánc, Scherzo interrotto*). A koncertről DVD-felvétel készült.

Jelen sorok írójának több alkalommal nyílt lehetősége arra, hogy Terényi Ede művei közül néhányat bemutasson itthon (*Sonata aforistica*: Szentendre, 2008.03.14 – hangversenytermi bemutató) és határon túl (*Un poco alla Bartók, Scarlattiana*: Nagybánya, 2006.04.10 – hangversenytermi bemutató).